

Od Redakcji

Od ukazania się ostatniego numeru pisma pożegnaliśmy wielu ważnych świadków Zagłady. Oprócz Samuela Willenberga, Imre Kertésza i Tomasza (Toviego) Blatta, których wspominamy w dziale „In Memoriam”, chcemy odnotować też odejście Julesa Schelvisa i Philipa Białowitza (Filipa Białowicza) – dwóch ostatnich żyjących więźniów obozu zagłady w Sobiborze. Jules Schelvis został przywieziony na rampę w Sobiborze z Holandii przez obóz w Westerbork w maju 1943 r. Zginęła tam cała jego rodzina, on dzięki znajomości niemieckiego został skierowany do nieodległego obozu pracy. Przeszedł następnie przez kilka obozów, m.in. Auschwitz. Jest autorem monografii naukowej *Vernietigingskamp Sobibor* (Obóz zagłady Sobibór). W Nowym Jorku zmarł ostatni już świadek Sobiboru i uczestnik buntu w tym obozie – Filip Białowicz, pochodzący z Izbicy. Swoje przeżycia z obozu opisał w książce *Bunt w Sobiborze: opowieść o przetrwaniu w Polsce okupowanej przez Niemców* (wyd. polskie 2008). W Holonii we wrześniu zmarł 98-letni Baruch Dorfman, ostatni ocalały z pogromu kieleckiego, który w wyniku pobicia stracił wówczas wzrok. Ze smutkiem żegnamy także Eliego Wiesela, jednego z najbardziej znanych Ocalałych, autora *Nocy* i laureata Pokojowej Nagrody Nobla (1986), który większość życia poświęcił na pielęgnowanie pamięci o Zagładzie.

Odeszli też nasi przyjaciele i bliscy, Ocalali, którzy byli ważnymi osobami w naszym prywatnym życiu. W Izraelu zmarła w przedzeniu Rosz ha-Szana Halina Aszkenazy-Engelhardt, urodzona w 1924 r. w Warszawie, gdzie przeżyła getto, a potem ukrywała się po aryjskiej stronie i była łączniczką w powstaniu warszawskim. Po wojnie wyjechała do Izraela, opublikowała swoje wspomnienia (*Pragnęłam żyć*, wyd. polskie 1991) oraz kilka tomików opowiadań, była również przewodniczącą Związku Żydów Warszawskich w Izraelu. W lipcu w Toronto zmarła Rywka Goldfinger (Schenker), która przeżyła Montelupich, Płaszów, Auschwitz, marsze śmierci, Bergen-Belsen, a wcześniej przez dwa lata ukrywała się w ziemiankach w lasach pod Dąbrową Tarnowską.

W zeszłym roku zmarła w Tel Awiwie Miriam Akavia, urodzona w 1927 r. w Krakowie, która z krakowskiego getta, przez Płaszów, Auschwitz i Bergen-Belsen, trafiła z transportem Czerwonego Krzyża do Szwecji, by w 1946 r. znaleźć się w Palestynie i do końca swego bogatego, aktywnego życia mieszkać w Izraelu. Zostawiła po sobie wiele książek i wdzięczną pamięć.

Z roku na rok umierają ostatni już spośród tych, którzy przeżyli Zagładę. Żywimy przekonanie, że wraz z ich odchodzeniem coraz większa odpowiedzialność spoczywa na badaczach Holokaustu. Szczególnie silnie odczuwamy tę od-

powiedzialność dziś w Polsce, gdzie dla doraźnych celów politycznych chętnie ożywia się demony przeszłości: nietolerancji, pogardy, ksenofobii, antysemityzmu, nienawiści do wszelkiej odmienności. Zabieraliśmy w tej sprawie głos wielokrotnie, zarówno w naszym piśmie, jak i za pomocą oświadczeń¹, lecz przede wszystkim koncentrujemy się na rzetelnym badaniu i obiektywnym wykonywaniu naszej pracy. Jest to tym bardziej potrzebne, że w coraz większym stopniu tematyka Zagłady i stosunków polsko-żydowskich staje się przedmiotem instrumentalizacji i manipulacji. O tym, jak usilnie próbuje się tworzyć nową, skrajnie uproszczoną, nierazko nieprawdziwą historię Zagłady oraz relacji polsko-żydowskich w czasie okupacji niemieckiej, świadczy chociażby wystawa w nowo otwartym muzeum w Markowej, której poświęcamy w tym tomie wiele miejsca.

Wspólnym mianownikiem wielu artykułów zamieszczonych w bieżącym numerze pisma jest kontekst europejski: publikowane teksty odnoszące się do różnych perspektyw Zagłady – od Warszawy i Bochni, przez Budapeszt, do Amsterdamu, Londynu i Paryża – dotyczą mniej znanych w Polsce historii, jak chociażby zaangażowanie francuskiego Kościoła w ukrywanie dzieci żydowskich czy akcją wysyłania ich do Anglii. Interesują nas również różne aspekty działań sprawców – publikujemy artykuły o Sonderdienst, odpowiedzialności niemieckich kolejarzy za odprawianie transportów do Treblinki, sadystycznym policjancie znanym w getcie warszawskim jako „Frankenstein”, a także o postrzeganiu Żydów przez niemieckich cywilów zatrudnionych w aparacie okupacyjnym.

Poza wspomnianym „Frankensteinem” w artykułach zamieszczonych w niniejszym tomie przedstawiamy też inne interesujące postacie historyczne – losy znanej rodziny warszawskich antykwariuszy Gutnajerów oraz portret Eleazara Grünbauma, działacza politycznego o skomplikowanej okupacyjnej biografii.

Na szczególną uwagę zasługuje tekst Marty Janczewskiej, która interpretuje niemiecki język urzędowy, pokazując, w jaki sposób posługiwano się nim przy opisie żydowskiej śmierci. Autorka wzięła pod lupę raport Jürgena Stroopa i na jego przykładzie demonstrowa, jak w ciągu kilku lat Zagłady wykrystalizowała się nazistowska forma raportowania o zabijaniu Żydów.

Chcemy też zwrócić uwagę Czytelników na dwa teksty z działu „Punkty widzenia”, które prezentują Zagładę z interesujących perspektyw: Przemysław Czaplinski interpretuje polską literaturę o Zagładzie jako horror, a Marcin Kula, zainspirowany lekturą Neumannowskiego *Behemota*, porównuje faszyzm z ko-

¹ Oświadczenie członków Centrum Badań nad Zagładą Żydów w związku z wypowiedziami minister edukacji narodowej Anny Zalewskiej i nowo wybranego prezesa IPN dr. Jarosława Szarka, <http://www.holocaustresearch.pl/index.php?mod=news&show=319>.

Oświadczenie członków Centrum Badań nad Zagładą Żydów w związku z przyjętym przez Radę Ministrów projektem zmian w ustawie o IPN, zmierzającym do ograniczenia swobody wypowiedzi, badań naukowych i penalizacji popularyzacji wyników badań <http://www.holocaustresearch.pl/index.php?mod=news&show=321>.

munizmem. Polecamy tam także wnikliwy esej recenzyjny Krzysztofa Persaka o głośnej książce Mirosława Tryczyka *Miasta śmierci*, stawiający zarazem ważne pytania o stan pisarstwa historycznego i krytyki naukowej w Polsce.

W dziale „Omówienia” przedstawiamy tym razem tematy z Ukrainy, Serbii i Węgier, a także mało znaną w Polsce kwestię powojennych rozliczeń z nazi-stowskimi zbrodniarzami w byłej NRD.

Ponadto jak zwykle zamieszczamy sprawozdania z bieżących wydarzeń oraz recenzje, przybliżające wydane ostatnio wartościowe publikacje o Zagładzie oraz ciekawe edycje pamiętnikarskie.

W tym roku nasza redakcja rozpoczyna przyznawanie Nagrody im. Izraela Gutmana za najlepszy tekst naukowy o tematyce dotyczącej Zagłady i stosunków polsko-żydowskich. Liczymy na to, że przyczyni się to do rozwoju badań, a zwłaszcza ogłaszania ich efektów w powołanych do tego celu specjalistycznych wydawnictwach. Chcemy w ten sposób dowartościować tę formę działalności naukowej, a zarazem mamy nadzieję, że teksty te wzbogacą pismo w większej niż dotąd liczbie. Szczegółowe informacje na temat nagrody znajdują się wewnątrz tego numeru oraz na stronie internetowej rocznika pod adresem <http://nagroda.zagladazydow.org>.

